

УДК 374.7:81

П 71

Руслана ПРЕСНЕР

СПЕЦИФІКА НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ДОРΟΣЛИХ

У статті проаналізовано специфічні особливості навчання іноземних мов дорослих. Висвітлено психологічні характеристики цієї категорії осіб. Вказано на суттєві особливості навчання дорослих, проаналізовано труднощі, з якими вони стикаються у процесі опанування іноземних мов, окреслено шляхи підвищення ефективності їхньої іншомовної освіти..

***Ключові слова:** освіта дорослих, навчання іноземних мов, навчання дорослих іноземної мови.*

***Постановка проблеми.** У сучасному світі знання іноземної мови є важливою складовою особистого і професійного життя особи. Сьогодні спостерігається тенденція до вивчення іноземної мови дорослими, що пов'язано із необхідністю забезпечення комунікації у сфері бізнесу, туризму, наукових та культурних зв'язків.*

З огляду на це актуалізується розвиток теоретичних основ андрагогіки, яка досліджує питання навчальної діяльності дорослих. Специфіка такої діяльності пов'язана зі статусом дорослої людини, адже це особа, яка характеризується фізіологічною, соціальною, моральною зрілістю, економічною незалежністю, життєвим досвідом та рівнем самосвідомості, достатніми для самокерованої поведінки [14]. Очевидно, що ці характеристики впливають на навчальну діяльність дорослої людини, бо вона здатна самотійно визначати її мету, обирати форми, методи і засоби навчання, оцінювати й коригувати результати, усвідомлювати власні можливості.

Проте спостерігаються також певні особливості навчання іноземних мов дорослих людей. Зокрема вони стосуються фонації, яка створюється зі складнощами, виявляється нестійкою, а акцент залишається постійним явищем. Натомість дорослим людям легше, ніж дітям, вдається формувати уміння і навички з лексики, фразеології та стилістики. Крім того, варто звернути увагу й на низку інших проблем, з якими стикаються дорослі, які бажають опанувати іноземні мови. Як правило, це люди, котрі мають чіткі установки щодо вивчення іноземних мов, оволоділи певним стилем пізнавальної діяльності, натомість їм нав'язується авторитарний стиль викладання, часто одна для всієї групи програма і технологія навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання навчання іноземних мов дорослих є актуальним, але водночас малодослідженим. Здебільшого методична література вміщує матеріали для навчання іноземних мов дітей та молоді. Питання ж освіти дорослих досліджувалися у напрямі вивчення психологічних характеристик дорослого як суб'єкта навчання (Б. Ананьєв [2], С. Рубінштейн [13] та ін.); чинників успішної освіти людини на різних етапах зрілості (К. Альбуханова-Славська [1], Т. Андрющенко [3], Л. Виготський [5], Л. Сігаєва [16], І. Фольварочний [18] та ін.), частково особливостей навчання дорослих іноземних мов (Н. Гальскова [6], Т. Григор'єва [7, 8], Г. Китайгородська [11], В. Сафонова [15] та ін.).

Аналіз і узагальнення сучасної психолого-педагогічної та методичної літератури засвідчує, що у ній відсутнє комплексне висвітлення особливостей навчання іноземних мов людей зрілого віку, а також педагогічних умов ефективності цього процесу.

Метою статті є висвітлення специфіки навчання іноземних мов дорослих у контексті особливостей їх навчальної діяльності.

Варто зазначити, що особливістю дорослих, які опановують іноземні мови, часто є висока мотивація, позитивне ставлення до іноземної мови, зацікавлення нею, наявність таких рис характеру, як працьовитість, організованість, самостійність, цілеспрямованість тощо, певний запас знань, умінь і навичок, а також певні індивідуальні особливості в сенсорній та інтелектуальній сферах, необхідні для

такої діяльності. Однак спостерігаються й негативні фактори, такі як нестача часу на навчання, звичка до певних технологій навчання, страх виявитися смішним тощо.

Д. Старкова і Т. Польшина згрупували труднощі, з якими стикається кожна людина, яка починає вивчати іноземну мову у зрілому віці. Зокрема вони виділяють психологічні, матеріальні, територіальні та соціокультурні труднощі [17, 84 – 85].

Психологічні труднощі виникають, коли в дорослої людини відсутня природна потреба і відповідно практика використання іноземної мови в реальному житті. Оскільки в дорослої людини психічні процеси стабільні, від неї вимагається значно більше зусиль у вивченні іноземної мови, ніж від дитини. Вивчення іноземної мови вимагає запам'ятовування більшої кількості правил, вокабулярних одиниць, мозкової гнучкості і пластичності для вироблення вміння правильно користуватися цими правилами для вираження своїх і розуміння чужих думок. Відтак дорослі мусять затрачати набагато більше часу на їх опанування, аніж молоді покоління.

Матеріальні труднощі пов'язані з необхідністю додаткових занять на мовних курсах чи з репетиторами, оскільки рівень знання іноземної мови, отриманий у школі чи ВНЗ, часто є недостатнім.

Територіальні труднощі пов'язані з віддаленістю країн, мова яких вивчається, їх важкодоступністю, відсутністю можливості регулярної практики іноземної мови як засобу спілкування у рецептивних і продуктивних видах мовленнєвої діяльності, наприклад, при перегляді телепередач іноземною мовою.

Соціокультурні труднощі викликані наявністю елементів “чужої” культури, відсутніх в культурі рідної країни, а тому малозрозумілих. До них зокрема належать особливості використання комунікативних стратегій ввічливості, певних мовленнєвих елементів у різних дискурсах чи діалектизмів тощо [17, 84 – 85].

Очевидно, що знання цих труднощів слід враховувати у процесі навчання дорослого контингенту іноземних мов. При цьому також не варто забувати специфічні ознаки навчання цієї категорії осіб.

Як зазначає Р. Єфімова, можна назвати принаймні вісім суттєвих особливостей навчання дорослих.

1. У дорослих має бути усвідомлене бажання вчитися. Намагання нав'язати їм думку про необхідність навчання навпаки викликатиме заперечення. Лише сильна внутрішня мотивація на оволодіння новими навичками чи здобуття нових знань забезпечуватиме ефективність навчання. Їхнє бажання навчатися можна стимулювати зовнішніми впливами, проте нав'язати – неможливо.

2. Дорослі виявляють прагматичний підхід до навчання, а отже, вивчатимуть лише те, що, на їхню думку, їм необхідно знати чи вміти.

3. Доросла людина навчаються у процесі застосування знань на практиці. Через рік вона здатна забути до 50% засвоєної у пасивному режимі інформації, через два – 80%. І лише якщо в неї буде можливість відразу після вивчення закріпити отримані знання на практиці, а згодом періодично повторювати практичні вправи, нові знання залишаться у пам'яті значно довше.

4. У навчанні дорослих варто забезпечити його проблемність. Самі ж проблеми мають бути максимально реалістичними.

5. У процесі навчання дорослих варто враховувати їхній досвід. Варто зазначити, що життєвий досвід впливає на засвоєння знань, адже сприймання останніх є "зв'язаним". Якщо нові знання не узгоджуються з тим, що людина вже знає, вона підсвідомо налаштовується на те, щоб ці знання відкинути.

6. Навчаючи дорослих, варто забезпечити неформальну обстановку, адже асоціація з організованим навчанням і жорсткою дисципліною у шкільному класі не сприяє ефективності навчання.

7. При навчанні дорослих необхідно застосовувати різноманітні методи і засоби навчання, забезпечуючи сприймання інформації відразу кількома органами чуття. Значно посилюють враження від занять відеофільми, діапозитиви та інші наочні засоби. Оскільки у дорослих наявний сформований спосіб дій чи мислення, для того, щоб викликати в них зміни, важливо залучити їх до активної участі у навчальному процесі, тобто застосовувати як метод навчання дискусію.

8. У навчанні дорослих варто уникати “оцінювання”. Конкуренція негативно впливає на дорослих слухачів, адже більшість з них критично ставляться до своєї здатності навчатися. Необхідність здавати заліки, писати контрольні роботи чи брати участь в інших навчальних заходах, призначених для оцінки успішності навчання, можуть спричинити відмову від занять через страх публічного приниження [9, 2 – 3].

Сказане вище повною мірою стосується й навчання дорослих іноземних мов. Очевидно, що цей процес має й певні особливості. Так, О. Леонт'єв сформулював загальні принципи засвоєння іноземної мови, які необхідно враховувати у процесі навчання дорослих. До них належать комунікативний, когнітивний та особистісний принципи.

Дотримання комунікативного принципу забезпечує спілкування як систему цілеспрямованих і мотивованих процесів, в ході якого відбувається взаємодія людей.

Когнітивний принцип передбачає оволодіння мовою як “будівельним матеріалом” картини світу. Мова при цьому виступає системою значень, що актуалізується в образі світу чи у процесах породження і сприймання мовлення.

Особистісний принцип відповідає за перенесення навичок та вмінь, отриманих у процесі навчання, на реальне спілкування. Його реалізація передбачає створення ситуацій реального спілкування, врахування індивідуальних стратегій і стилів слухачів, їх зацікавлень [12, 338].

Крім того, необхідно враховувати психологічні характеристики дорослої аудиторії. Варто звернути увагу на такі з них:

– доросла людина, на відміну від дитини, у мисленнєвій діяльності йде від аналізу до синтезу;

– дорослому властиві логічні побудови, а не механічне запам'ятовування;

– уявлення дорослих характеризуються цілісним сприйманням предмета думки, в якому виділяються необхідні елементи, а не фрагментарністю. Наприклад, при викладанні граматики іноземної мови доцільно надавати слухачам цілісну картину певного матеріалу і

лише потім починати роботу над кожним значущим елементом (спочатку подається зведена таблиця всіх значень модальних дієслів, а потім здійснюється робота над семантично близькими групами дієслів);

– дорослому властиві цілеспрямованість, осмисленість діяльності, тому один сценарій взаємопов'язаних видів діяльності на уроці бажаніший, аніж фрагментарна побудова, від якої доросла людина швидко втомлюється. При цьому одночасно мають бути задіяні зорові, слухові аналізатори, говоріння і письмо, оскільки спрацьовують логічні зв'язки, і матеріал краще засвоюється;

– крім інтересу, у дорослого з'являється орієнтувальний рефлекс, і діяльність набуває особистісного смислу, безпосередньо пов'язаного з емоційним чинником [4, 310].

Зважаючи на ці психологічні особливості, науковцями пропонуються різні шляхи підвищення ефективності навчання іноземних мов дорослих. Зокрема, Е. Рижикова вважає, що для цього мають бути дотримані провідні принципи андрагогіки, до яких належать: пріоритет самостійного навчання, принцип спільної діяльності, опора на досвід, індивідуалізація, системність навчання, контекстність навчання, актуалізація результатів навчання, еkleктивність навчання, розвиток освітніх потреб [14, 12].

Так, Г. Калініна переконана, що для таке навчання необхідно будувати за активної участі дорослих учнів, яких варто залучати до визначення мети і змісту освітнього процесу, його організації, планування і контролю. Навчальні групи бажано формувати із врахуванням різних пізнавальних стилів дорослого контингенту учнів, а саме навчання іноземних мов має включати соціокультурний компонент, необхідний для підвищення мотивації учнів і формування готовності до міжкультурного спілкування [10, 8 – 9]. Процес навчання іноземної мови дорослих також має здійснюватися у формі ділової гри, яка включає ситуації опосередкованого спілкування і враховує рівень розвитку слухачів (досвід, знання, інтереси, потреби, почуття, емоції, світогляд) [14, 13].

Відповідно до цих умов, Г. Калініна розробила рекомендації для викладачів, які працюють з дорослою аудиторією. Зокрема науковець пропонує поряд з традиційним лінгвістичним тестуванням проводити психологічне анкетування для з'ясування оптимальних форм і методів навчання іноземних мов. Крім цього, на думку вченої, необхідно залучати слухачів до відбору змісту навчання, який має відповідати їх цілям і бути спрямованим на навчання переважно усного спілкування чи читання професійно-орієнтованих текстів. Доцільно також пропонувати пробні заняття з використанням різних технологій навчання для визначення найбільш ефективного стилю вивчення іноземної мови, а також максимально використовувати в процесі навчання аудіо-візуальні, автентичні матеріали, комп'ютери, Інтернет та мультимедійні засоби [10, 16].

Висновки. Отже, навчання іноземних мов дорослих має свою специфіку, яку варто враховувати у процесі їхньої іншомовної підготовки. Головні психолінгвістичні особливості навчання дорослих полягають у врахуванні труднощів, які виникають у процесі навчання, реалізації основних принципів засвоєння іноземної мови, у застосуванні індивідуалізованих стратегій навчання. Це дасть змогу привести процес навчання у відповідність до комунікативних, когнітивних і особистісних очікувань слухачів, надаючи можливість застосування максимально індивідуалізованих стратегій і стилів навчання, які відповідали б життєвим потребам та особистим інтересам.

Перспективи подальших досліджень. Викладене вище не вичерпує усіх аспектів означеної проблеми. Вважаємо, що перспективою подальших досліджень може стати вивчення досвіду іншомовної підготовки дорослих як в Україні, так і за кордоном.

Література

1. Абульханова-Славская К. Деятельность и психология личности / К. Абульханова-Славская. – М. : Наука, 1980. – 335 с.
2. Ананьев Б. Некоторые проблемы психологии взрослых / Б. Ананьев. – М. : “Знание”, 1972. – 32 с.
3. Андрущенко Т. Сучасні вимоги до світи дорослих / Т. Андрущенко // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. – 2010. – Вип. 183, ч. 1. – С. 12 – 16.

4. Бурденюк Г. Креативно-деятельностный подход к обучению взрослых иностранным языкам / Г. Бурденюк, Л. Юрчук // Мова і культура. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип. 11. – Т. V. – С. 310 – 313.
5. Выготский Л. История развития высших психических функций : собр. соч. в 3 т. / Л. Выготский. – М. : Педагогика, 1983. – Т. 3. – 250 с.
6. Гальскова Н. Теория обучения иностранным языкам: лингводидактика и методика : учеб. пособие [для студ. лингв., ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. заведений] / Н. Гальскова, Н. Гез. – М. : ИЦ "Академия", 2005. – 336 с.
7. Григор'єва Т. Особливості навчання іноземних мов дорослих / Т. Григор'єва // Вісник Львівського університету : серія педагогічна : зб. наук. праць. – Львів, 2005. – Вип. 20. – С. 78 – 83.
8. Григор'єва Т. Педагогічні умови ефективного навчання дорослих / Т. Григор'єва // Вісник Житомирського університету імені Івана Франка. – Житомир : Вид-во ЖДУ, 2008. – Вип. 37. – С. 148 – 153.
9. Ефимова Р. Некоторые особенности обучения взрослых иностранному языку / Р. Ефимова [Электронный ресурс] // Режим доступа : http://www.pglu.ru/lib/publications/University_Reading/2008/III/uch_2008_III_00039.pdf.
10. Калинина А.Г. Индивидуально ориентированная модель организации дополнительного образования взрослых по иностранным языкам: на материале английского языка : автореф. дисс. ... канд. пед. наук / А.Г. Калинина. – Нижний Новгород, 2006. – 20 с.
11. Китайгородская Г. Интенсивное обучение иностранным языкам: теория и практика / Г. Китайгородская. – М. : Рус. яз., 1992. – 254 с.
12. Леонтьев А. Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии : Избранные психологические труды / А. Леонтьев. – М.; Воронеж : МПСИ, НПО "МОДЭК", 2001. – 447 с.
13. Рубинштейн С. Основы общей психологии / С. Рубинштейн. – СПб. : Питер-Ком, 1999. – 720 с.
14. Рыжикова Е.П. Научно-педагогические условия изучения иностранного языка в системе андрогогики : автореф. дисс. ... канд. пед. наук / Е.П. Рыжикова. – М., 2001. – 20 с.
15. Сафонова В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций / В. Сафонова. – Воронеж : Истоки, 1996. – 237 с.
16. Сігаєва Л. Розвиток освіти дорослих в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) : монографія / Л. Сігаєва. – К. : ЕКМО, 2010. – 419 с.
17. Старкова Д. Психолінгвістическіє особливості навчання дорослих іноземному мові / Д. Старкова, Т. Польшина // Педагогічне навчання в Росії. – 2012. – № 1. – С. 84 – 87.
18. Фольварочний І. Тенденції розвитку освіти дорослих в Україні та країнах Європейського Союзу / І. Фольварочний // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2009. – № 2. – С. 14 – 19.

Преснер Руслана. Специфика обучения иностранным языкам взрослых. В статье проанализированы специфические особенности обучения иностранным языкам взрослых. Освещены психологические характеристики этой категории лиц. Указано на существенные особенности обучения взрослых, проанализированы трудности, с которыми они сталкиваются в процессе освоения иностранных языков, намечены пути повышения эффективности их иноязычного образования.

Ключевые слова: образование взрослых, обучение иностранным языкам, обучение взрослых иностранного языка.

Presner Ruslana. Specific of learning foreign Languages by Adults. The article analyzes some specific characteristics of learning foreign languages by adults. It deals with the psychological characteristics of this category of persons, specifies on the essential features of an adult education, analyzes the difficulties they face in the process of learning foreign languages and outlines ways to improve their foreign language education.

Key words: adult education, learning foreign languages, learning foreign languages by adults.